

› Väike-Maarja kirik.
2010. a tormis
purustatud tornikiiver
taastati 2012. a.
(Foto: H. Pärdi,
2017)

« Arhitekt Meeli
Truu projekteeritud
Väike-Maarja
kolhoosi peahoone
sai valmis vahetult
enne kolhooside
laialisaatmist 1990. a.
Praegu töötab siin
Väike-Maarja õppe-
keskus. (Foto:
H. Pärdi, 2005)

« Spordihoone.
Jan Skolimowski,
Peeter Loo, KAMP
Arhitektid, 2006.
(Foto: H. Pärdi, 2017)

ALEVITE PÄRLEID

VÄIKE-MAARJA

Heiki Pärdi

FOTOD: HEIKI PÄRDI

*Väike-Maarja, alates 14. sajandist kihelkonna-, hiljem valla- ning
rajoonikeskuse ajalugu peegeldub ka aleviku mitmekesises arhitektuuris.
Vanim ja ajalooliselt tähtsaim ehitismälestis on 15. sajandi viimasel veerandil
ehitatud Neitsi Maarjale pühendatud kirik. Selle lähedal asusid Kaarma
ja Ärina kõrts, köstri talu ja mõned väikesed saunakohad.*

Hoogsamalt hakkas Väike-Maarja kohaliku keskuse-
na arenema alates 1860. aastaist ehk samal ajal palju-
de teiste Eesti alevitega. 1869 ehitati Väike-Maarjas-
se uus leerimaja, kus 1873. a hakkas tööle kihelkon-

nakool. Seal on õpetanud ja õppinud mitmed Eesti
kultuuriloos tuntud inimesed: Jakob Tamm, Jakob
Liiv, Mihkel Kampmann-Kampmaa, Märtn Meos,
Anton Hansen-Tammsaare, Tuudur Vettik jpt.

◀ Barokne nn Saksa kabel kirikuaia on ehitatud 1770. aastail. (Foto: H. Pärdi, 2017)

▼ See hoone (Pikk 3) ehitati 1869. a algselt leerimajaks, ent 1873. a avati seal kihelkonnakool. 1986. a tehti sinna kohaliku kolhoosi eestvedamisel muuseum. (Foto: H. Pärdi, 2005)

Oluliselt tõstis Väike-Maarja tähtsust paikkonnas ka see, et 1894. a sai sellest pärast väikevaldade ühendamist suure Vao valla keskus, sest uue vallavalitsuse maja ehitati siia.

Sel ajal ehitati peatänavaks kujunenud Pika tänava äärde järjest juurde uusi elu- ja ärihooneid. Pikale tänavale laskis 1890. aastail kaks maja ehitada ka siinsete maade omanik – Müüriku mõisnik. Maju hakatigi kutsuma Müüriku suur maja (Pikk 12) ja Müüriku väike maja (Pikk 10), kus asusid mitmed poed ja ärid. Praeguseks on mõlemad hooned lammutatud, suur maja alles hiljuti – 2015. aastal.

Suurem ärikeskus tekkis Rakvere maantee ehk Pika tänava ning Simuna maantee ristile, kus asus Kaarma kõrtsihoone (Pikk 16), milles muuseas oli sündinud Georg Lurich. Samas, Simuna maantee 5, asus kiriku köstrimaja, kus elas 1893–1933 kohalikus kultuuri- ja majanduselus tähtsat osa etendanud Johan Kotli. Siin sündis ja veetis lapsepõlve tema poeg, hilisem tuntud arhitekt Alar Kotli.

1901. a ehitas Johan Kotli otse köstrimaja kõrvale oma ärimaja (Pikk 18), kus praegu tegutseb Georgi Söögituba.

▲ Vao vallamaja (ehitatud 1894). Pärast valdade kaotamist 1950 oli majas ambulatoorium ja polikliinik, hiljem majavalitsus, 1992. aastast kuni 2000. aastate lõpuni oli siin politseijaoskond, praegu tühi. (Foto: H. Pärdi, 2017)

◀ Väike-Maarja köstrimaja on ehitatud 1893. a. (Foto: H. Pärdi, 2017)

Samal ajal ehitas Georg Lurich vanem kõrtsi kõrvale uue elu- ja ärihoone (Pikk 14), mille müüs 1907. aastal kohalikule tarbijate ühisusele. Seal poodi pidades laiendas ja ehitas ühisus 1925. a maja kõvasti ümber. 1934. aastal ehitas ärimees Johannes Maidla lagunenu Kaarma kõrtsihoone asemele avara murdkatusega mansardkorrusega elu- ja ärihoone, mis praegu on tuntud Georgi majana, kus asub mitu poodi ja äri.

Väike-Maarjas oli 20. sajandi algul väga elav kultuurielu, mille keskmes oli kirjameeste rühmitus, nn Väike-Maarja parnass, kuhu kuulusid Jakob Liiv, Jakob Tamm, Mihkel Kampmann, Peeter Jakobson, Kaarel Krimm ja Otto Münther. Siin tegutses segakoor ja puhkpilliorkester, loodi põllumeeste selts, tuletõrjeselts ja muusikaselts.

Tuntud ehitusinseneri Fromhold Kangro projekti järgi 1912. a püstitatud avarast ja moodsast põllumeeste seltsi majast (Pikk 2) sai kultuuri- ja seltsielu keskus: siin toimusid teatrietendused, esinesid koorid, peeti pidusid ja koosolekuid. Olulise panuse hoone heasse käekäiku andis Väike-Maarja kolhoos, kes selle 1980. aastail korralikult ära remontis ja osalt ka oma kontorina kasutas.

Aleviku keskele (Pikk 20) projekteeris arhitekt Alar Kotli oma vanemaile uue elumaja, mis sai valmis 1933. aastal. Nõukogude ajal asus selles majas aastaid kohalik külanõukogu.

Rakvere ja Tamsalu maantee ristile (Pikk 23) ehitati 1938. a Alar Kotli projekti järgi uus hoone kohalikule algkoolile.

► Köster Johan Kotli nn ärimaja (ehitatud 1901) Pikk 18, kus praegu asub Georgi Söögituba. (Foto: H. Pärdi, 2017)

► Johannes Maidla maja (Pikk 16) ehitati 1934. a Kaarma kõrtsihoone vundamendile. (Foto: H. Pärdi, 2017)

► Juugendlik Väike-Maarja Põllumeeste Seltsi maja on ehitatud Fromhold Kangro projekti järgi 1912. a. (Foto: H. Pärdi, 2017)

► Alar Kotli kavandi järgi ehitatud Pika tänava majas nr 20 (ehitatud 1932) elasid tema vanemad, nõukogude ajal oli seal külanõukogu kantselei. (Foto: H. Pärdi, 2005)

► Väike-Maarja algkooli uus hoone valmis 1938. a. (Foto: H. Pärdi, 2017)

< 1926. aastal valminud Märta Meose maja (Jaama 4) esindab tollal meie alevites väga armastatud ehituslaadi. (Foto: H. Pärdi, 2017)

< Loomaars' K. Runteli maja (Simuna mnt 12) sai valmis 1940. aastate alguses. (Foto: H. Pärdi, 2017)

< Suur ja omanäoline Ilmaste üürimaja (Pikk 6) on ehitatud tõenäoliselt 1920.–1930. aastate vahetusel. (Foto: H. Pärdi, 2017)

< Lindbergi majas (Pikk 22, ehit 1932–1937) asus 1941. aastani kauplus, seejärel apteek, nõukogude ajal raamatupood ja korterid. Lammutati 2011. a uute ärihuvide tõttu. (Foto: H. Pärdi, 2009)

~ 20. sajandi algul ehitatud maju leidub ka Aia tänaval. Lihtsa välisilmega majal nr 7 on huvitav tagasiastega esik-veranda. (Foto: H. Pärdi, 2017)

Aleviku lõunapoolses otsas kannab Tartu-Rakvere maantee Jaama tänava nime. Siin asub tuntud koolimehe ja kultuuri-tegelase Märta Meose maja, mis on ehitatud meie alevitele 1920. aastail väga iseloomulikus stiilis. Nõukogude ajal, pärast peremehe väljaajamist 1951. a, asus siin lastesõim.

Ühe Väike-Maarja stiilsema elamu laskis endale tuntud arhitekti E. Velbri projekti järgi 1930. aastail ehitada loomaars' Konstantin Runtel. Hoone on tänu hilisema omaniku hoolivale suhtumisele säilitanud enamuse oma algsest ehedusest.

Pika tänava Rakvere-pool-ses otsas hävis 29. juulil 1941. a sõjatulekahjus paarkümmend hoonet, mille asemele ehitati 1950. aastate keskpaiku mitu korterelamut. Need majad ning keskvaljakule ehitatud esindus-lik järelelalinistlikus laadis ad-ministratiivhoone ja kaupluse-hoone on mälestus ajast, mil Väi-ke-Maarja oli rajoonikeskuse staatuses (1950–1962).

Alates 1950. aastate lõpust hakati elujärje paranedes alevikku uuesti rohkem ka eramuid (tol-lase nimega individuaalelamu) ehitama. Neid leidub rohkem näiteks Uuel ja Lõuna tänaval.

~ Üks paremaid näiteid 1920.–1930. aastate moodsaist elamuist Väike-Maarjas asub Aasa tänav nr 4. Nõukogude ajal asus siin Väike-Maarja majavalitsus. (Foto: H. Pärdi, 2017)

Lõuna tänava majad on valdavalt ehitatud 1970. aastail. Nende hulgas on ülekaalus modernistlikult kandilised ja minimalistlikud hooned.

Olulise panuse siinsesse ehituslukkku on andnud kohalik kolhoos, kes ehitas aleviku idaossa Kolde ja Tare tänavasse hulga ühepereelamuid oma majandi inimestele. Üks kasutatu-maid majatüüpe oli arhitekt Tõnu Kulli kavandatud Kullipesa.

Väike-Maarja aleviku arhi-tektuurset üldilmet on märki-misväärselt mõjutanud arhitekt Meeli Truu projekteeritud kolhoosi suurejooneline keskusean-sambel, mis lisaks peahoonele hõlmab ka selle ees asetsevat tiikidega peaväljakut. Kõik see sai valmis 1990. aastate alguses, mil kohe sai ümber ka kolhoosi-aeg. Seejärel oli hoones mõnda aega vallavalitsus ja mõned äri-ühingud, praegu kasutab maja Väike-Maarja Õppekeskus.

Kõige uuem Väike-Maarja arhitektuuripärl pärineb aastast 2006 kooli spordihoone näol, mille projekteerisid noored arhitektid Jan Skolimowski ja Peeter Loo büroost KAMP Arhitektid.

2016. aasta seisuga on Väike-Maarjas 1615 elanikku.

Loo kirjutamisel olid suureks abiks materjalid Väike-Maarja muuseumi koduleheküljel. Tänan ka lahkeid väikemaarjalasi Li-Ann Lehtmetsa ning Helgi ja Arno Tealast.

~ Aleviku peaväljak, vasakul kunagine rajooni administratiiv-hoone (ehitatud 1957), praegu vallamaja, tagaplaanil kaupluse-hoone (ehitatud 1958). (Foto: H. Pärdi, 2017)

> August Komp ehitas oma maja (Uus 16) valmis 1964. aastal. Projekt, mille autorit paberites kirjas ei ole, pärineb aastast 1961. Maja põhikorrusel oli projekti järgi elamispinda ainult 32 m², lisaks teine korrus, kus on võrdlemisi avar lahtine rõdu. (Foto: H. Pärdi, 2016)

> Maja Lõuna 8 ehitas Saaremaalt pärit keskkooli käsitööpetaja Voldemar Laene. Perepärimuse järgi olevat ta maja projekti ise teinud (1979). Uus omanik renoveeris maja 2016. aastal. (Foto: H. Pärdi, 2017)

> Üks arhitekt Tõnu Kulli projekteeritud Kullipesa (1971–1972) tüüpi pereelamuid Väike-Maarjas Kolde 6. (Foto: H. Pärdi, 2017)

~ Väike-Maarja rajooni administratiivkeskuse hoone ehitati 1957, hiljem asus siin kohalik kutsekool. Alates 2002. a töötab siin vallavalitsus, postkontor jmt. (Foto: H. Pärdi, 2017)

